

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШАШКЕВИЧ ОЛЕКСАНДР ЛЮБОМИРОВИЧ

УДК 37.014.543

**ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ:
ОПТИМІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ВИКОРИСТАННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Бескид Йосип Миронович,
Тернопільський національний економічний університет
декан факультету фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Боголіб Тетяна Максимівна
ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”
професор кафедри фінансів

кандидат економічних наук, доцент
Яструбський Михайло Ярославович
Національний університет „Львівська політехніка”
доцент кафедри обліку та аналізу

Захист відбудеться 9 жовтня 2008 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 а, ауд. 211.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий “5” вересня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток соціально-економічних процесів в Україні викликав кардинальні перетворення у сфері вищої освіти. З переходом до ринкових умов господарювання зазнали значних змін процеси формування та використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів (ВНЗ). Після здобуття незалежності органам влади та управління держави не вдалося послідовно реформувати економіку зі збереженням можливостей підтримання соціальних програм, що негативно позначилося на ВНЗ. Розвиток ринкових відносин потребує від ВНЗ удосконалення формування та використання фінансових ресурсів, що дасть їм змогу виконувати свої функції з підготовки кваліфікованих кадрів і розвиватися відповідно до темпів зростання науково-технічного прогресу.

Необхідність вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням ВНЗ, зумовлює впровадження нових підходів до оптимізації та диверсифікації формування їхніх фінансових ресурсів. Важливе значення в умовах конкуренції між ВНЗ на ринку освітніх послуг у боротьбі за споживачів має цінова політика щодо встановлення оптимальної плати за навчання й підвищення ефективності використання фінансових ресурсів і майна державними ВНЗ. При відкритості ринку освітніх послуг і наявності конкурентного середовища, підвищення ефективності функціонування державних ВНЗ є засобом, що дає змогу зберегти й закріпити присутність на ньому, а також збільшувати доходи. Створення науково обґрунтованої методики оцінювання ефективності використання коштів та майна ВНЗ державної форми власності з урахуванням особливостей їх діяльності та здобутків фінансового аналізу має стати вагомим внеском в реформування фінансового механізму вищої освіти.

Проблеми формування та використання фінансових ресурсів вищої школи стали предметом дискусій науковців, політичних і громадських діячів. Фінансове забезпечення освітньої сфери та науки досліджували українські економісти: В. Андрієнко, Й. Бескид, Т. Боголіб, Є. Бойко, О. Василик, Т. Гребнева, В. Журавський, І. Каленюк, П. Коваль, Т. Лев, Ю. Лисенко, О. Навроцький, В. Новіков, К. Павлюк, В. Федосов, В. Шпотенко, М. Яструбський, С. Юрій та ін.

Вивченню проблематики фінансового забезпечення закладів освіти і науки присвячені праці російських учених: П. Анісімова, О. Арзякової, С. Белякова, В. Волкової, А. Дайновського, В. Єрошина, В. Жаміна, Є. Жильцова, С. Зарецької, В. Зуєва, С. Костяняна, Ю. Краковського, Ю. Пешехонова, Д. Чупрунова, Ю. Чур'янова, М. Шерменьова, Л. Якобсона та ін. Серед іноземних дослідників найбільше на увагу заслуговують праці Н. Барра, Г. Беккера, Г. Боуена, М. Боумена, Б. Джонстоуна, П. Друкера, Дж. Мінцера, Дж. Е. Стігліца, Т. Шульца та ін.

Наукові здобутки згаданих учених є значним внеском у теорію, методологію й організацію фінансового забезпечення вищої освіти. Однак питання комплексного системного управління фінансовими ресурсами ВНЗ, що передбачає формування обґрунтованої концепції реформування фінансового

механізму їхнього функціонування, розроблені ще недостатньо. Саме це зумовило актуальність теми дисертаційної роботи, її теоретичну і практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою науково-дослідних робіт кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету згідно з планом науково-дослідної роботи за держбюджетними темами „Розробка основних напрямів стратегії і тактики управління фінансами” (державний реєстраційний номер 0104U000404), „Реформування фінансового механізму вищої освіти” (державний реєстраційний номер 0106U000531) і „Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України” (номер державної реєстрації 0105U000861), у межах яких автор розробив рекомендації щодо оптимізації формування та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів ВНЗ в умовах ринкових перетворень у нашій державі.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження визначена провідною ідеєю дисертації – на базі аналізу, узагальнення і систематизації нагромадженого в Україні й зарубіжних країнах досвіду фінансового забезпечення вищої освіти – обґрунтувати теоретичні та прикладні засади формування і використання фінансових ресурсів державних ВНЗ, розробити методи оптимізації їхнього формування та запропонувати шляхи підвищення ефективності використання.

Реалізація визначеної мети обумовила такі **завдання дослідження**:

- з'ясувати теоретико-методологічні засади формування та використання фінансових ресурсів державних ВНЗ;
- розкрити правові аспекти фінансових відносин у галузі вищої освіти України;
- провести ґрунтовний аналіз тенденцій і особливостей формування та використання фінансових ресурсів державних ВНЗ у сучасних умовах господарювання;
- визначити структуру джерел та динаміку обсягів надходжень державних ВНЗ;
- розробити економіко-математичну модель вибору оптимальної плати за навчання;
- запропонувати методичні підходи до комплексного оцінювання та моніторингу ефективності використання фінансових ресурсів у ВНЗ державної форми власності.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси та майно вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – грошові відносини, пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів державних ВНЗ, закономірності, принципи, методи їхньої мобілізації, розподілу та використання в сучасних умовах господарювання.

Методологічну основу дисертаційної роботи становить діалектичний метод наукового пізнання, що дав змогу вивчити фінансові відносини у ВНЗ в їхньому розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ, які забезпечили

виконання визначених завдань з обраного напрямку дослідження.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися методи: історичний, наукової абстракції, аналізу, синтезу, узагальнення (перший розділ); економіко-статистичні методи (зіставлення, табличний, графічний), позитивний метод дослідження сучасної практики (другий розділ); нормативний метод, методи математичного моделювання та екстраполяції (третій розділ).

Теоретичною основою дослідження є класичні теорії, концепції світової економічної та фінансової науки й фундаментальні наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених із проблематики фінансового забезпечення вищої освіти.

Інформаційну основу дослідження становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, звітні дані Державного комітету статистики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, законопроекти, законодавчі та підзаконні нормативні акти, що регламентують фінансову політику держави в галузі освіти, в тому числі у сфері вищої освіти, дані бухгалтерської звітності Буковинської, Дніпропетровської та Львівської державних фінансових академій Міністерства фінансів України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні фінансових ресурсів ВНЗ і розробленні рекомендацій щодо оптимізації їхнього формування та ефективності використання у державних ВНЗ. Найважливішими результатами дослідження, що характеризують його новизну, є:

вперше:

– розроблено концептуальні підходи до оцінювання ефективності використання коштів і майна вищими навчальними закладами державної форми власності на основі системи показників майнового стану, ділової та фінансової активності, профільного використання площ, що дають змогу ранжувати ВНЗ за рівнем ефективності фінансово-господарської діяльності з метою забезпечення об'єктивного розподілу обсягів бюджетного фінансування;

удосконалено:

– трактування сутності фінансових ресурсів вищих навчальних закладів державної форми власності як грошових активів у фондовій і нефондовій формах, які формують за рахунок бюджетних коштів та коштів, отриманих як плата за освітні й інші послуги, надані для задоволення освітніх потреб особи, суспільства та держави, перебувають у їхньому розпорядженні на правах оперативного управління і використовують для фінансування підготовки кадрів відповідно до державних стандартів освіти, зміцнення й розширення матеріально-технічної бази ВНЗ;

– підходи до вибору оптимальної плати за навчання, що ґрунтуються на застосуванні інструментарію вартісного аналізу дохідності й математичному моделюванні, які враховують кон'юнктуру ринку освітніх послуг і ресурсні обмеження ВНЗ та мають на меті забезпечити покриття видатків, пов'язаних із наданням освітніх послуг, і плановий рівень нагромаджень для оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ;

– формульний розрахунок видатків на оплату праці працівників ВНЗ, що передбачає забезпечення середніх посадових окладів у розмірі подвійної середньої заробітної плати працівників промисловості та розрахункову чисельність професорсько-викладацького складу на основі нормативів співвідношення чисельності студентів і викладачів за освітніми програмами, формами та видами навчання. Його застосування дасть змогу встановлювати економічно обґрунтований розмір плати за навчання й підвищити рівень оплати праці персоналу ВНЗ;

набуло подальшого розвитку:

– напрямки розширення складу груп власних надходжень і переліку платних послуг, у тому числі ендаументу (ресурсного капіталу), та сфера застосування методів математичного прогнозування (екстраполяції, інтерполяції) основних показників фінансово-господарської діяльності ВНЗ для виявлення тенденцій до зміни доходів і видатків, що дасть змогу сформулювати стратегію розвитку ВНЗ, збільшить обсяги їхніх надходжень і сприятиме зміцненню матеріально-технічної бази;

– класифікація фінансових ресурсів вищих навчальних закладів. Авторський підхід полягає у розширенні традиційно виокремлюваних класифікаційних ознак (місце створення, джерела формування, методи акумулювання, рівень управління, напрямками використання, регулярність надходження) ознакою форми власності. Це сприятиме більш реалістичному науковому трактуванню сутності фінансових ресурсів ВНЗ в ринкових умовах господарювання.

Практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що дає змогу широко застосовувати викладені у ній положення і пропозиції щодо формування та використання фінансових ресурсів ВНЗ.

Методику оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів і майна у ВНЗ державної форми власності застосовують при формуванні та розподілі обсягів державного замовлення на підготовку спеціалістів, яку здійснюють ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства фінансів України (довідка № 31-08050-07-5/13051 від 05.07.2007 р.).

Пропозиції щодо застосування процедури моніторингу ефективності використання коштів і майна у ВНЗ державної форми власності враховані при розробленні змін та доповнень до Методичних рекомендацій з проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ, затверджених наказом Головного контрольно-ревізійного управління України № 451 від 19.12.2005 р. (довідка № 17-14/377 від 31.10.2007 р.).

Методичні підходи до розрахунку вартості навчання студентів і встановлення граничної (мінімальної) плати за навчання застосовуються у роботі Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (довідка № 814-33/05 від 24.10.2007 р.).

Теоретичні положення та висновки дисертації використовують у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету

при викладанні курсів „Бюджетна система”, „Фінансове адміністрування і менеджмент державних установ і організацій” (довідка № 126-06/1672 від 15.11.2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаним дослідженням. Сформульовані у роботі наукові результати, висновки, рекомендації та пропозиції одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати і висновки дисертаційної роботи автор доповідав на: Міжнародній науково-практичній конференції „Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Мотивація інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств та ринку праці в контексті інтеграції України до ЄС” (м. Хмельницький, 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті” (м. Тернопіль, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні наукові дослідження – 2006” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.); конференції професорсько-викладацького складу „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених „Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (м. Тернопіль, 2007 р.); наукової конференції професорсько-викладацького складу „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки” (м. Тернопіль, 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Теорія і практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст” (м. Вінниця, 2008 р.); наукових семінарах кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету.

Наукові публікації. За результатами досліджень автор опублікував 12 наукових праць, із яких 3 – у співавторстві. Загальний обсяг публікацій – 4,05 д. а., із них особисто здобувачеві належить 3,6 д. а., у тому числі 6 статей у фахових виданнях (3 д. а.), з яких 4 написані індивідуально (сумарний авторський внесок – 2,6 д. а.); 6 – у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій (1,05 д. а.), із яких 5 написані індивідуально (сумарний авторський внесок – 1 д. а.).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 229 найменувань на 24 сторінках і 45 додатків на 48 сторінках. Основний текст дисертаційної роботи викладено на 174 сторінках, що містять 13 таблиць на 11 сторінках та 20 рисунків на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі „Теоретико-методологічні основи формування та використання фінансових ресурсів” досліджено комплекс питань, пов’язаних з теоретичними засадами фінансових ресурсів ВНЗ державної форми власності, розкрито їхнє соціально-економічне значення та вплив на функціонування вищої освіти як ключового чинника суспільного розвитку.

У дослідженні зосереджено увагу на ВНЗ III–IV рівнів акредитації державної форми власності як установах, що здійснюють підготовку кадрів найвищої кваліфікації. У період конкурентної боротьби між ВНЗ, що постійно зростає, важливе значення мають пошук додаткових джерел фінансових ресурсів та їхнє ефективне використання.

Останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості ВНЗ III–IV рівнів акредитації (з 149 в 1990/1991 навчальному році до 350 в 2006/2007 навчальному році) та кількості студентів, які у них навчаються (зі 881,3 тис. осіб у 1990/1991 навчальному році до 2318,5 тис. осіб у 2006/2007 навчальному році). Пояснити це можна підвищенням попиту на фахівців високого рівня, необхідних для побудови демократичної держави європейського зразка та соціально орієнтованої ринкової економіки, зростанням престижу вищої освіти у суспільстві, наявністю можливостей для отримання високооплачуваної роботи в майбутньому.

Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 рр. однією з основних проблем визначила обмежене фінансування освіти і науки з державного й місцевих бюджетів, що призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази навчальних закладів, їхньої соціальної інфраструктури та гальмує впровадження сучасних інноваційних технологій і засобів навчання.

Для досягнення вказаної мети та розв’язання фінансових проблем вищої освіти необхідно: визначити фінансування освіти як пріоритетний напрямок бюджетних видатків; сформувати багатоканальну систему фінансового забезпечення освіти, стимулювати інвестиції юридичних та фізичних осіб у її розвиток; створити адекватну сучасним умовам систему нормування й оплати праці у галузі освіти; визначити пріоритетні напрямки фінансування освіти і сконцентрувати фінансові ресурси для їхньої реалізації, забезпечити ефективне використання коштів на функціонування та розвиток освіти.

Підвищення ефективності використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів, які залучають для забезпечення розвитку освітньої галузі, визначено як один з основних напрямків реалізації окреслених заходів.

На основі узагальнення теоретичних поглядів на сутність фінансових ресурсів встановлено, що на мікроекономічному рівні їх розуміють як доходи і грошові нагромадження, що формуються у підприємств, організацій у процесі розподілу валового внутрішнього продукту. З огляду на специфіку застосування цього терміна в діяльності ВНЗ, що фінансуються з бюджету, фінансові ресурси визначено як грошові активи у фондovій і нефондовій формах, що формуються за рахунок бюджетних коштів та коштів, отриманих як плата за освітні та інші послуги, які надаються для задоволення освітніх потреб особи, суспільства і

держави, перебувають в їхньому розпорядженні на правах оперативного управління та використовуються для фінансування підготовки кадрів відповідно до державних стандартів освіти, зміцнення й розширення матеріально-технічної бази.

У дослідженні вказано, що фінансові ресурси ВНЗ доцільно класифікувати за такими ознаками: місцем створення; джерелами формування; формою власності; методами акумулювання; рівнем управління; напрямками використання; регулярністю надходження (табл. 1).

Об'єктивна тенденція розвитку вищої освіти полягає у постійному зростанні потреби у фінансових ресурсах. Автором встановлено, що основними джерелами формування фінансових ресурсів ВНЗ державної форми власності є:

- бюджетні (бюджетні асигнування; бюджетні кредити; надходження з державних цільових фондів);
- позабюджетні (плата за навчання; плата за виконання договірних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; гранти та дарунки; надходження на виконання окремих доручень).

Встановлено, що до ключових чинників, які впливають на обсяги фінансових ресурсів ВНЗ, належать:

- матеріально-технічна база ВНЗ;
- обсяг державного замовлення на підготовку фахівців;
- плата за освітні та інші послуги, які надає ВНЗ.

Важливим інструментом формування фінансових ресурсів ВНЗ є плата (ціна) за освітні послуги, на формування якої мають вплив попит, пропозиція і конкуренція на ринку освітніх послуг.

Таблиця 1

Класифікація фінансових ресурсів вищих навчальних закладів

Класифікаційна ознака	Види фінансових ресурсів
За місцем створення	залучені у державі та за кордоном
За джерелами формування	бюджетні, позабюджетні
За формою власності	державні, приватні, колективні
За методами акумулювання	створені фіскальними методами та сформовані добровільно на благодійних засадах
За рівнем управління	централізовані й децентралізовані
За напрямками використання	спрямовані на поповнення необоротних та оборотних активів, на споживання, на нагромадження
За регулярністю надходження	постійного та одноразового надходження

Аргументовано, що правове поле, яке регулює формування та використання фінансових ресурсів державних ВНЗ, має багато суперечностей. Зокрема, норми бюджетного законодавства суперечать нормам законодавства про вищу освіту, обмежують автономію та фінансову самостійність державних ВНЗ, створюють нерівні можливості фінансово-господарської діяльності для приватних та

державних ВНЗ.

З'ясовано, що при зростанні витрат на освіту виявилася світова тенденція до розподілу витрат й інших форм диверсифікації джерел формування фінансових ресурсів. Реформування вищої освіти передбачає перегляд діючих механізмів фінансування державою ВНЗ та заміну прямого фінансування на систему розподілу витрат на вищу освіту, запровадження гнучкої системи державних довгострокових позик і грантів на отримання вищої освіти.

Розроблення стратегії і тактики економічного розвитку ВНЗ неможливе без аналізу показників фінансово-господарської діяльності, їхнього порівняння, дослідження динаміки зміни цих показників. Діяльність державного ВНЗ – це окрема галузь господарювання, для дослідження якої необхідно використовувати спеціальну методику. Закономірно, що вона має базуватися на класичному аналізі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з використанням аспектів, що враховують особливості й характерні риси вищої школи. З цією метою запропоновано алгоритм аналізу фінансово-господарської діяльності ВНЗ і систему показників оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів, які дають змогу всебічно оцінити діяльність ВНЗ та зробити висновок про її ефективність.

У другому розділі „**Прагматизм формування і використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів в Україні**” розкрито практичні аспекти формування та використання фінансових ресурсів ВНЗ державної форми власності, окреслено проблеми і вказано на недоліки, характерні для сучасної практики фінансового забезпечення вищої освіти в Україні, здійснено аналіз динаміки та структури джерел формування фінансових ресурсів ВНЗ і напрямків їхнього використання.

Основою фінансового планування діяльності ВНЗ є розрахунок потреби в коштах. ВНЗ державної форми власності готують та подають головному розпорядникові бюджетні запити, в яких сформована потреба у бюджетному фінансуванні. Здійснивши аналіз бюджетних запитів та затверджених кошторисів досліджуваних ВНЗ, встановлено, що їхнє фінансування здійснюється, враховуючи можливості бюджету, та забезпечує лише 40 – 80% від розрахункової потреби. До того ж проблема поглиблюється через використання при плануванні видатків, норм і нормативів, затверджених ще у радянські часи. Ці нормативи не враховують сучасних реалій та призводять до викривлення реальних потреб ВНЗ у бюджетних коштах.

Отже, перед ВНЗ постає проблема забезпечення оптимального розподілу фінансових ресурсів для здійснення власної діяльності.

Встановлено, що одне з основних джерел формування фінансових ресурсів ВНЗ – це державний бюджет (40 – 80%). Додатковим джерелом доходів ВНЗ є власні надходження, отримані від надання платних освітніх та інших послуг (20 – 60%). Найбільшу питому вагу (85 – 99%) у структурі власних надходжень мають кошти, отримані як плата за послуги, що надаються ВНЗ згідно з їхнім функціональним призначенням (табл. 2). Їх питома вага коливається від 91,8% до 95,1% у Львівській державній фінансовій академії, від 81,7% до 96,2% – у Буковинській державній фінансовій академії та від 89,6% до 99% в

Дніпропетровській державній фінансовій академії. На другому місці – надходження від господарської та виробничої діяльності: у Львівській ДФА їх питома вага коливалася з 3,3% в 2002 р. до 5,7% в 2006 р., в Буковинській ДФА – досягала 12,4%, у Дніпропетровській ДФА – 9,3%.

Таблиця 2

**Динаміка надходжень загального та спеціального фондів кошторисів
ВНЗ III-IV рівнів акредитації Міністерства фінансів України у 2002–2006 рр.**
(тис. грн.)

Вищий навчальний заклад	Рік	Всього	З них		
			загальний фонд	спеціальний фонд, у тому числі	
				кошти, отримані як плата за послуги, що надаються бюджетними установами	кошти, отримані за іншими джерелами власних надходжень
Львівська ДФА	2002	3020,2	1525,3	1489,2	5,7
	2003	3972,3	1938,8	2029,8	3,8
	2004	6724,3	4629,9	2091,6	2,8
	2005	8711,1	6027,4	2679,9	3,8
	2006	10146,1	7167,3	2972,6	4,2
Буковинська ДФА	2002	3127,7	1559,9	1496,1	71,7
	2003	3158,3	2008,3	1106,7	43,2
	2004	5769,9	4200,2	1435,2	134,6
	2005	6395,6	4654,2	1732,1	9,3
	2006	9033,9	7260,5	1640,6	130,8
Дніпропетровська ДФА	2002	4813,8	1778,3	3035,5	0,0
	2003	5507,5	2120,4	3386,5	0,6
	2004	7787,4	3625,3	4159,3	2,8
	2005	11879,1	6595,5	5279,1	4,6
	2006	13872,3	7501,9	6348,0	20,3

За рахунок коштів загального фонду кошторису фінансують здебільшого поточні видатки ВНЗ. Найбільшу питому вагу в поточних видатках, що здійснюються за рахунок коштів загального фонду кошторису, мають видатки на оплату праці, які у різних ВНЗ упродовж 2002–2006 рр. коливаються від 44,9% до 55,8%. Це пояснюється тим, що вища освіта є працемісткою галуззю, в якій сконцентрована високоінтелектуальна і, відповідно, високооплачувана праця. З підвищенням ролі вищої освіти у суспільстві зростатимуть й видатки на оплату праці професорсько-викладацького персоналу ВНЗ.

На капітальні видатки асигнування виділяють несистематично. Власні надходження ВНЗ, отримані від надання платних послуг, використовують на покриття поточних видатків, що не були повністю профінансовані із загального фонду бюджету (табл. 3). З огляду на необхідність розширення та зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ їхні власні надходження доцільно спрямовувати на придбання і спорудження будівель, щоб збільшити аудиторний фонд.

Таблиця 3

**Динаміка видатків загального та спеціального фондів кошторисів ВНЗ
III–IV рівнів акредитації Міністерства фінансів України в 2002–2006 рр.**
(тис. грн.)

Вищий навчальний заклад	Рік	Усього	З них			
			загальний фонд, у тому числі		спеціальний фонд, у тому числі	
			поточні	капітальні	поточні	капітальні
Львівська ДФА	2002	3628,4	1410,4	77,4	647,1	1493,5
	2003	3546,9	1899,9	57,0	1001,7	588,3
	2004	6318,8	2545,2	2064,1	1343,2	366,4
	2005	8508,0	5284,5	694,9	1889,5	639,1
	2006	10078,4	6243,6	891,3	2213,9	729,6
Буковинська ДФА	2002	2688,3	1404,2	71,1	486,7	726,3
	2003	3351,2	1684,1	283,0	587,2	797,0
	2004	5154,1	2394,9	1303,1	745,5	710,6
	2005	6423,9	3960,4	1032,1	1033,5	397,9
	2006	8926,5	5905,6	1138,4	1273,5	609,0
Дніпропетровська ДФА	2002	4681,5	1687,5	80,0	2022,6	891,4
	2003	5177,6	2036,3	57,0	2584,5	499,9
	2004	7597,8	2974,1	699,5	3234,3	689,8
	2005	11407,5	5957,9	561,3	3904,2	984,2
	2006	12671,0	6610,9	870,6	4575,9	613,6

У процесі дослідження структури активів ВНЗ, виявлено, що на спеціальних реєстраційних рахунках у Державному казначействі України на кінець року акумулюється від 2% до 21% усіх активів ВНЗ, причому найбільш ліквідних. Ці кошти не перебувають в обігу та не забезпечують фінансової стабільності ВНЗ на майбутні періоди. Внаслідок інфляції існує загроза їхнього знецінення. У сучасній ринковій економіці запровадження змішаної системи фінансування ВНЗ є єдино правильним способом вирішення проблеми покриття дефіциту бюджетного фінансування.

За підсумками дослідження видатків ВНЗ виявлено такі індикатори проблем вищої освіти: різні розміри бюджетних видатків на навчання з розрахунку на одного студента, який навчається на умовах державного замовлення в різних навчальних закладах; значна диспропорція у рівні оплати за навчання студентів-контрактників у різних ВНЗ.

Нерівномірність використання коштів загального та спеціального фондів кошторису ВНЗ зумовлена двома основними причинами: по-перше, бюджетні видатки на навчання одного студента, який навчається на умовах державного замовлення в різних навчальних закладах, відрізняються, оскільки нормативними документами розмір бюджетних витрат на навчання одного студента не фіксується; по-друге, відрізняється у ВНЗ встановлений розмір плати за навчання студентів, які навчаються за контрактом. При порівняльному аналізі витрат на

підготовку одного студента, який навчається за державним замовленням, й одного студента-платника встановлено, що виникнення диспропорцій у витратах на підготовку одного студента ВНЗ спричиняють розбіжності: у видатках на заробітну плату, на утримання та зміцнення матеріально-технічної бази, що впливає на розмір загальних видатків на навчання студентів; порушення фінансово-господарської дисципліни, які призводять до зайвих додаткових витрат.

Активізація підприємницької діяльності ВНЗ зумовила розвиток ринкових відносин у сфері вищої освіти і посилення конкуренції між такими чітко вираженими сегментами ринку, як державні (муніципальні) та недержавні (приватні) ВНЗ. Для діяльності державного ВНЗ, на відміну від приватного, характерними є: наявність процедур, що всебічно регламентують освітню діяльність, з великою кількістю індикативних і директивних показників; кошторисне планування видатків, цільове використання коштів та неухильне дотримання фінансової дисципліни; витратний принцип бюджетного фінансування, що не пов'язує отримання доходів з результатами власної діяльності.

Об'єктивне й обґрунтоване оцінювання ефективності з точки зору підприємницького функціонування державного ВНЗ необхідне для отримання достовірної інформації про стан досягнення запланованої мети та обсяги витрачених ресурсів. Ступінь ефективності має бути виражений системою показників, що сприятиме всебічному оцінюванню результату функціонування об'єкта управління; це дасть змогу виміряти реальний (фактичний або очікуваний) і необхідний (бажаний або цільовий) результати. Система показників – це необхідний інструмент формування інформаційної бази моніторингу ефективності функціонування з метою компетентного керівництва ВНЗ, виявлення і мобілізації внутрішніх резервів.

У третьому розділі **„Шляхи вдосконалення формування та використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів”** запропоновано підходи до вдосконалення формування і використання фінансових ресурсів державних ВНЗ.

Зазначено, що оптимізація формування фінансових ресурсів ВНЗ передбачає отримання такого обсягу фінансових ресурсів, при якому вони покривали би витрати, пов'язані з наданням освітніх послуг і забезпечували стабільний розвиток. Вибір оптимальної плати за навчання у ВНЗ ґрунтується на застосуванні інструментарію вартісного аналізу критичної дохідності, має враховувати кон'юнктуру ринку освітніх послуг і ресурсні обмеження ВНЗ. Шляхом використання оптимальної ціни освітньої послуги необхідно забезпечити покриття видатків, пов'язаних з її наданням, і плановий рівень нагромаджень для оновлення та розширення матеріально-технічної бази ВНЗ.

У дисертації обґрунтовано доцільність здійснення прогнозування доходів та видатків ВНЗ на наступні два-три роки з використанням методів математичної екстраполяції та інтерполяції для визначення напрямків розвитку та коригування цінової політики.

У результаті дослідження діючої класифікації власних надходжень ВНЗ

запропоновано базовими елементами класифікації діяльності ВНЗ обрати такі дві основні групи, що визначають характер та фінансовий результат діяльності: основна діяльність (реалізація однієї або кількох освітніх програм; проведення науково-дослідних робіт; діяльність щодо забезпечення й обслуговування навчального і науково-дослідного процесів); інша діяльність – дозволена законодавством діяльність, що приносить доходи і не належить до вказаних видів основної діяльності.

В Україні практично не розроблено методик визначення ефективності використання державної власності взагалі та її використання ВНЗ державної форми власності зокрема. Автором запропоновано методичні підходи до оцінювання ефективності використання державної власності ВНЗ в нашій країні.

Основними завданнями запропонованої методики є: формування системи вихідних даних для розрахунку показників використання державної власності; розрахунок оцінних показників використання державної власності; аналіз одержаних результатів розрахунку; розроблення алгоритму моніторингу використання державної власності.

На основі аналізу майна та фінансових ресурсів ВНЗ, бухгалтерської і статистичної звітності визначено чотири групи показників, що дають змогу всебічно оцінити економічну діяльність ВНЗ й зробити висновок про її ефективність.

Перша група – показники майнового стану. Ця група призначена для оцінювання майнового стану ВНЗ та охоплює показники, що характеризують вартість основних засобів, рівень їхнього зносу, коефіцієнти оновлення та вибуття основних засобів.

Друга група – показники ділової активності. Ця група дає змогу оцінити ділову активність ВНЗ й охоплює показники оборотності: коштів ВНЗ, активів та їхніх складових частин; активів, що надійшли, оборотних коштів, а також коефіцієнти витрат на утримання (сукупність поточних капітальних вкладень на одного студента) і ділової активності (сукупність грошових коштів, що припадають на одного середньоспискового працівника).

Третя група – показники фінансової активності. Показниками цієї групи оцінюють фінансову активність, що характеризує оборотність дебіторської заборгованості, фінансову стійкість, фінансову діяльність у динаміці, структуру і маневреність активів.

Четверта група – показники профільного використання. Ця група охоплює показники профільного використання площ, що використовують у навчальному процесі, підтримки та відновлення основних засобів, оцінює питому вагу власних надходжень у загальній сумі витрат на комунальні послуги, капітальний ремонт і придбання устаткування.

Аналіз наведених показників дає змогу: достовірно визначити стан матеріально-технічної бази, профільне використання площ, ділову та фінансову активність ВНЗ; робити висновки про рівень ефективності використання державної власності ВНЗ загалом, за напрямками діяльності, за окремими видами майна; приймати відповідні управлінські рішення на рівні керівництва ВНЗ, їхніх структурних підрозділів.

Для постійної підтримки необхідної рейтингової оцінки ВНЗ чи його структурного підрозділу доцільно здійснювати моніторинг – безперервний нагляд за станом і використанням фінансових ресурсів та майна, аналіз ефективності їхнього використання. Основними завданнями моніторингу ефективності використання фінансових ресурсів та майна ВНЗ є: збір інформації про їх стан за звітний період; розрахунок динаміки зміни основних показників, що характеризують майновий стан, ділову та фінансову активність, профільне використання майна; порівняльне оцінювання одержаних результатів. Моніторинг здійснюється з метою визначення динаміки загального стану і використання фінансових ресурсів та майна, що склалися в заданому часовому інтервалі.

Особливе місце у системі комплексного аналізу займає рейтингова оцінка, що враховує всю сукупність показників ефективності використання коштів та майна ВНЗ. За основу розрахунку підсумкового показника рейтингової оцінки взято порівняння ВНЗ за кожним показником ефективності використання фінансових ресурсів і майна із середніми (еталонними, прогнозованими або рекомендованими) показниками. Таким чином, базою порівняння для отримання рейтингової оцінки є не суб'єктивні припущення експертів, а найвищі результати, що склалися в реальній ринковій конкуренції, зі всієї сукупності порівнюваних ВНЗ.

У загальному вигляді алгоритм порівняльної рейтингової оцінки ефективності використання державної власності ВНЗ можна подати послідовністю дій.

1. Вихідні дані наводять у вигляді матриці (α_{ij}) , тобто таблиці, де в рядках записані номери показників $(i=1,2,\dots,n)$, а в стовпчиках – номери ВНЗ $(j=1,2,\dots,m)$.

2. За кожним показником знаходять максимальне значення і заносять у стовпчик еталонного ВНЗ $(m+1)$.

3. Вихідні показники матриці α_{ij} стандартизують щодо відповідного показника еталонного ВНЗ за формулою:

$$x_{ij} = \alpha_{ij} / \max \alpha_{ij}, \quad (1)$$

де x_{ij} – стандартизовані показники ефективності використання державної власності j -го ВНЗ $(i=1,2,\dots,n)$.

4. Для кожного аналізованого j -го ВНЗ значення його рейтингової оцінки визначається за формулою:

$$R_j = \sqrt{(1-x_{1j})^2 + (1-x_{2j})^2 + \dots + (1-x_{nj})^2}, \quad (2)$$

де R_j – рейтингова оцінка для j -го ВНЗ; $x_{1j}, x_{2j}, \dots, x_{nj}$ – стандартизовані показники j -го аналізованого ВНЗ.

Вищі навчальні заклади впорядковують (ранжирують) у порядку зменшення рейтингової оцінки. Найвищий рейтинг має ВНЗ з мінімальним значенням порівняльної оцінки, отриманої за даною формулою. Для застосування цього алгоритму на практиці ніяких обмежень на кількість порівнюваних показників і ВНЗ не накладають.

Запропонований алгоритм отримання рейтингової оцінки фінансового стану ВНЗ можна застосовувати для порівняння ВНЗ на дату складення балансу (за

даними на кінець періоду) або в динаміці.

Ця методика рейтингової оцінки базується на комплексному, багатовимірному підході до оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів і майна, що перебувають в оперативному управлінні ВНЗ; її реалізують на основі даних офіційної звітності ВНЗ. Для отримання рейтингової оцінки використовують усю сукупність показників, застосованих при оцінюванні ефективності використання державної власності. Рейтингова оцінка є порівняльною і враховує реальні результати діяльності всіх ВНЗ. Результати аналізу дають змогу визначити тенденції як загальних, так і окремих показників використання державної власності. За динамікою показників відповідно до методики їхнього визначення й аналізу оцінюють ефективність використання державного майна ВНЗ і приймають відповідні управлінські рішення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне і практичне узагальнення, а також запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми оптимізації формування та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів ВНЗ державної форми власності в умовах ринку. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Дослідження й аналіз еволюції наукових підходів до трактування поняття „фінансові ресурси” на основі узагальнення точок зору провідних фахівців дають змогу запропонувати тлумачення фінансових ресурсів ВНЗ як грошових активів у фондовій і нефондовій формах, що формуються за рахунок бюджетних коштів та коштів, отриманих як плата за освітні й інші послуги, які надають з метою задоволення освітніх потреб особи, суспільства і держави, перебувають в їхньому розпорядженні на правах оперативного управління та використовуються для фінансування підготовки кадрів відповідно до державних стандартів освіти, зміцнення й розширення матеріально-технічної бази ВНЗ. Основними чинниками, що впливають на обсяги фінансових ресурсів ВНЗ, є: їхня матеріально-технічна база, обсяг державного замовлення на підготовку спеціалістів відповідного профілю, ціна на платні освітні й інші послуги, які надає ВНЗ. Фінансові ресурси ВНЗ класифіковано за такими ознаками: за місцем створення; за джерелами формування; за формою власності; за методами акумулювання; за рівнем управління; за напрямками використання; за регулярністю надходження.

2. Правове поле, що регулює фінансово-господарську діяльність державних ВНЗ, викликає багато суперечностей та дає змогу зробити висновок про його недосконалість. Норми бюджетного й освітнього законодавства часто суперечать одна одній і не забезпечують реалізації основного принципу діяльності державного ВНЗ – автономії, що ставить у нерівні умови ВНЗ державної та приватної форм власності. Будучи бюджетними установами, ВНЗ державної форми власності не мають змоги самостійно розпоряджатися власними надходженнями, що призводить до зменшення мобільності фінансових ресурсів та їхнього знецінення внаслідок інфляційних процесів.

3. Видатки на підготовку студента у світі мають тенденцію до зростання через використання високооплачуваної праці, дорогого обладнання (особливо наукового устаткування, обчислювальної техніки й бібліотечних матеріалів), а також зростання вартості проживання студентів. Як і інші працемісткі галузі, вища освіта з часом стає дорожчою щодо середнього зростання видатків на товари й послуги загалом. Внаслідок цього і видатки, і ціни (плата за навчання) у вищій освіті випереджають темпи зростання інфляції. Збільшення витрат на освіту виявило світову тенденцію до розподілу витрат та інших форм диверсифікації джерел формування фінансових ресурсів. Реформування вищої освіти вимагає від органів управління перегляду діючих механізмів фінансування державою ВНЗ і заміну прямого фінансування на систему розподілу витрат на вищу освіту, запровадження гнучкої системи державних довготермінових позик і грантів на отримання вищої освіти.

4. Видатки на оплату праці мають найбільшу питому вагу (50%) у загальній структурі видатків ВНЗ. Запропоновано науково-методичні підходи до планування видатків на оплату праці працівників ВНЗ з урахуванням забезпечення середніх посадових окладів науково-педагогічних працівників ВНЗ III–IV рівнів акредитації у розмірі подвійної середньої заробітної плати працівників промисловості та розрахункової чисельності професорсько-викладацького складу на основі нормативів співвідношення чисельності студентів і викладачів за відповідними освітніми програмами, формами й видами навчання. Це дасть змогу встановлювати економічно обґрунтований розмір плати за навчання, збільшить надходження ВНЗ та сприятиме досягненню соціальної ефективності – підвищення заробітної плати професорсько-викладацького й іншого персоналу, зменшення плинності кадрів та ін.

5. У сучасних умовах виникає потреба у переведенні ВНЗ на змішану систему фінансування. Одноканальна система фінансування вищої освіти не вирішує проблеми урахування щорічного офіційного рівня інфляції при одноразовому визначенні плати за навчання. За нестабільної економічної ситуації у країні спланувати рівень інфляційних процесів на 5–6 років майже неможливо. Для компенсації майбутніх збитків, яких ВНЗ може зазнати від надання платних освітніх послуг, необхідно надати їм можливість частину коштів із авансового внеску тримати на депозитних рахунках банків.

6. Базовими елементами класифікації діяльності ВНЗ запропоновано обрати дві основні групи, що визначають характер та фінансовий результат діяльності. До цих груп віднести: основну діяльність: (реалізація однієї або кількох освітніх програм; науково-дослідні роботи; діяльність щодо забезпечення та обслуговування навчального і науково-дослідного процесів); інша дозволена законодавством діяльність, що дає доходи й не належить до згаданих видів основної діяльності.

7. Найбільша питома вага у власних надходженнях ВНЗ державної форми власності належить коштам від надання платних освітніх послуг. Головним інструментом формування фінансових ресурсів має бути ціна на платні послуги. Вибір оптимальної плати за навчання у ВНЗ доцільно здійснювати, базуючись на застосуванні інструментарію вартісного аналізу критичної дохідності й

математичному моделюванні, враховуючи кон'юнктуру ринку освітніх послуг і ресурсні обмеження ВНЗ. Обґрунтовано, що оптимальна ціна освітньої послуги має забезпечити покриття видатків, пов'язаних з її наданням, та плановий рівень нагромаджень для зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ.

8. Автором представлено алгоритм здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності державного ВНЗ, що передбачає сім взаємопов'язаних етапів. Аналіз дає змогу виявити невикористані та перспективні резерви підвищення ефективності діяльності ВНЗ, визначити найперспективніші види фінансово-господарської діяльності на основі отриманих результатів і розробити організаційно-економічні заходи, що сприятимуть підвищенню ефективності діяльності ВНЗ.

9. З метою визначення ефективності використання фінансових ресурсів перед головними розпорядниками бюджетних коштів та ВНЗ, що підпорядковані їм, постає необхідність формування комплексної методики оцінки ефективності використання фінансових ресурсів та державної власності. Запропоновано комплексну методику оцінювання та моніторингу ефективності використання фінансових ресурсів і майна ВНЗ державної форми власності на основі системи показників майнового стану, ділової та фінансової активності, профільного використання площ, яка дає змогу ранжувати ВНЗ за рівнем ефективності та створює умови для забезпечення об'єктивного розподілу обсягу державного замовлення і бюджетного фінансування.

10. Автором доведено, що окремі види суспільних послуг, які пропонують ВНЗ як бюджетні установи, можна ефективніше надавати саме на ринкових засадах. Це пояснюється стабільним платоспроможним попитом юридичних та фізичних осіб на відповідні платні послуги. Державне втручання у діяльність ВНЗ повинно обмежуватись контролем за використанням бюджетних асигнувань, виділених на підготовку студентів за державним замовленням та дотриманням державних стандартів вищої освіти. Однак розширення видів діяльності, груп власних надходжень та переліку платних послуг, які можуть надавати ВНЗ, не має призводити до того, що ВНЗ спрямовуватимуть свою діяльність лише на максимізацію надходжень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях

1. Шашкевич О. Л. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів в умовах трансформаційних процесів в економіці / Олександр Шашкевич // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2003. – № 14. – С. 66–70. – (Серія : економіка). (0,5 д. а.).

2. Бескид Й. М. Вдосконалення державного регулювання руху фінансових ресурсів вищих навчальних закладів в умовах демократичних перетворень / Йосип Бескид, Олександр Шашкевич // Наукові записки : зб. наук. праць каф. екон. аналізу. – 2005. – Вип. 14. – С. 26–31 (0,4 д. а., дисертанту належить 0,2 д. а., здійснено оцінювання суперечностей нормативно-правових актів, які регулюють діяльність державних ВНЗ).

3. Шашкевич О. Л. Концептуалізація фінансових ресурсів / О. Л. Шашкевич, А. І. Машко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – Т. 2, № 3. – С. 104–106. – (Серія : Економічні науки). (0,4 д. а., дисертанту належить 0,2 д. а., здійснено авторський підхід до трактування поняття „фінансові ресурси вищих навчальних закладів”).

4. Шашкевич О. Л. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів вищими навчальними закладами державної форми власності / Олександр Шашкевич // Галицький економічний вісник. – 2007. – № 1. – С. 112–122 (0,7 д. а.).

5. Шашкевич О. Л. Вартість освітніх послуг у вищих навчальних закладах: моделювання оптимальної ціни / Олександр Шашкевич // Світ фінансів. – 2007. – № 3. – С. 112–119 (0,4 д. а.).

6. Шашкевич О. Л. Вдосконалення планування видатків на оплату праці у вищих навчальних закладах державної форми власності / Олександр Шашкевич // Світ фінансів. – 2008. – № 1. – С. 118–124 (0,6 д. а.).

В інших виданнях

7. Шашкевич О. Л. Реформування фінансового забезпечення вищої освіти / Олександр Шашкевич // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчених. Ч. 2. / відп. за вип. Монастирський Г. Л. – Тернопіль : Екон. думка, 2006. – С. 314–317 (0,1 д. а.).

8. Шашкевич О. Л. Позабюджетна діяльність вищих навчальних закладів: аналіз чинників, що впливають на її здійснення / О. Шашкевич // Сучасні наукові дослідження – 2006 : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 20–28 лют. 2006 р.). Т. 21. / відп. ред. Біла К. О. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 112–118. – (Серія : Економічні науки). (0,3 д. а.).

9. Шашкевич О. Л. Особливості контролю фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів / Олександр Шашкевич // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період : матеріали наук. конф. проф-виклад. складу, (м. Тернопіль, 13 квіт. 2006 р.). / Гол. ред. кол. Юрій С. І. – Тернопіль : ТДЕУ, 2006. – С. 129–132 (0,15 д. а.).

10. Шашкевич О. Л. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти / Олександр Шашкевич // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : тези доп. V Міжнар. наук.-теорет. конф. студ., аспірантів і молод. вчених, (м. Тернопіль, 17 квіт. 2007 р.) / відп. ред. З. В. Гуцайлюк. – Тернопіль : Вид-ць Стародубець В.О., 2007. – С. 408–410 (0,1 д. а.).

11. Бескид Й. М. Особливості ціноутворення на ринку послуг вищої освіти / Й. М. Бескид, О. Л. Шашкевич // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. [тези доп.], м. Тернопіль, (24–26 жовтня 2007 р.) / відп. ред. С. І. Юрій. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – С. 25–27 (0,1 д. а., дисертанту належить 0,05 д. а., запропоновано підходи до планування норми дохідності).

12. Шашкевич О. Л. Удосконалення фінансового механізму вищої освіти / О. Л. Шашкевич // Теорія і практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Вінниця, 20–22 берез. 2008 р.). Т. III. / відп. ред. С. І. Юрій. – Вінниця : ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 123–127 (0,3 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Шашкевич О. Л. Фінансові ресурси вищих навчальних закладів: оптимізація формування та ефективність використання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2008.

Проведено комплексне дослідження фінансових ресурсів вищих навчальних закладів у контексті оптимізації їхнього формування та підвищення ефективності використання. Розкрито сутність фінансових ресурсів ВНЗ державної форми власності, вдосконалено їхню класифікацію.

Проаналізовано джерела формування фінансових ресурсів ВНЗ та напрямки їхнього використання, виявлено основні проблеми у цій сфері.

Визначено концептуальні підходи до оптимізації формування та оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів і майна ВНЗ державної форми власності. Обґрунтовано пропозиції щодо покращення фінансового забезпечення ВНЗ. Розроблено формалізовану методіку оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів та майна ВНЗ та запропоновано алгоритм порівняльної рейтингової оцінки ефективності використання фінансових ресурсів.

Ключові слова: фінансові ресурси вищих навчальних закладів (ВНЗ), джерела формування фінансових ресурсів ВНЗ, диверсифікація джерел фінансового забезпечення ВНЗ, плата за навчання, оцінка ефективності використання фінансових ресурсів та майна ВНЗ.

АННОТАЦИЯ

Шашкевич А. Л. Финансовые ресурсы высших учебных заведений: оптимизация формирования и эффективность использования. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2008.

Проведено комплексное исследование финансовых ресурсов высших учебных заведений в контексте оптимизации их формирования и повышения эффективности использования. Раскрыта сущность финансовых ресурсов высших учебных заведений государственной формы собственности, усовершенствована их классификация.

Раскрыто влияние материально-технической базы, объемов государственного заказа на подготовку специалистов соответствующего профиля, платы за образовательные и другие услуги, предоставляемые вузом, на объемы формирования их финансовых ресурсов.

Выявлены трудности в определении статуса и особенностей государственного высшего учебного заведения как образовательного учреждения, предложены подходы к диверсификации источников финансирования высших учебных заведений и механизмы замены прямого финансирования вузов финансированием конечного потребителя образовательной услуги.

Разработан алгоритм анализа финансово-хозяйственной деятельности государственных высших учебных заведений. Анализ дает возможность обнаружить неиспользованные резервы повышения эффективности деятельности ВУЗ, определить самые перспективные виды финансово-хозяйственной деятельности учитывая полученные результаты и разработать организационно-экономические мероприятия, способствующие повышению эффективности деятельности ВУЗ.

Предложена общая схема расчета текущей потребности государственных вузов в бюджетных средствах, необходимого для составления бюджетного запроса.

Проведен анализ денежных поступлений вузов, их структуры и источников формирования финансовых ресурсов, а также структуры расходов и направлений их использования, выявлены основные проблемы в этой сфере.

Разработана оптимизационная модель выбора платы за обучение, учитывающая конъюнктуру рынка образовательных услуг и ресурсные ограничения государственного высшего учебного заведения. Обоснованно, что оптимальная цена образовательной услуги должна обеспечить покрытие расходов, связанных с ее предоставлением, и плановую прибыльность для укрепления материально-технической базы ВУЗ.

Осуществлен прогноз поступлений и расходов исследуемых вузов на перспективу, используя методы математического прогнозирования (экстраполяции и интерполяции).

Предложено базовыми элементами классификации деятельности вузов избрать две основных группы, определяющие характер и финансовый результат их деятельности.

Усовершенствован формульный расчет расходов на оплату труда профессорско-преподавательского, учебно-вспомогательного, обслуживающего и административно-управленческого персонала государственных высших учебных заведений. Расчет учитывает обеспечение средних должностных окладов в размере двойной средней заработной платы работников промышленности и расчетную численность профессорско-преподавательского состава на основе нормативов соотношения численности студентов и преподавателей по образовательным программам, формам и видам учебы.

На основании анализа имущества и финансовых ресурсов высших учебных заведений, бухгалтерской и статистической отчетности определено четыре группы показателей, дающих возможность всесторонне оценить экономическую деятельность вузов и сделать вывод о ее эффективности.

Разработаны концептуальные подходы к оценке эффективности использования денежных средств и имущества высших учебных заведений государственной формы собственности на основании мониторинга системы

показателей имущественного состояния, деловой и финансовой активности, профильного использования площадей и предложен алгоритм сравнительной рейтинговой оценки эффективности использования финансовых ресурсов.

Ключевые слова: финансовые ресурсы высших учебных заведений, источники формирования финансовых ресурсов вузов, диверсификация источников финансового обеспечения вузов, плата за учебу, оценка эффективности использования финансовых ресурсов и имущества вузов.

ANNOTATION

Shashkevych O. L. Financial Resources of Higher Education Establishments: optimization of formation and usage effectiveness. – Manuscript.

Dissertation on obtaining scientific level of Economic Sciences Candidate Degree in speciality of 08.00.08 – Money, Finances and Credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2008.

Complex researches higher education establishments' financial resources have been provided in the context of optimization of their formation and raising the efficiency of their use. It has been revealed the essence of financial resources of the state higher education establishments and their classification has been developed.

The analysis of sources formation of higher education establishments' financial resources and directions of their use has been analyzed. Basic problems in this sphere have been discovered.

The conceptual approaches to optimization of formation and estimation the efficiency of using the higher education establishments' financial resources and assets have been determined. The suggestions for improving of state higher education establishments' financial provision have been substantiated.

It has been developed the formalized method of estimation and the efficiency use of financial resources and property of higher education establishments and the algorithm of comparative rating estimation of the efficiency of higher education establishments' financial resources use is offered.

Key words: higher education establishments' financial resources, sources of formation higher education establishments' financial resources, diversification of sources of the higher education establishments' financial provision (security), tuition fee, estimation of efficiency use of financial resources and properties.